ประโยค ป.ธ. ๓
ปัญหา บาลีไวยากรณ์
สอบ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๑

๑. ชิวฺหามชฺฌํ - ท่ามกลางลิ้น เป็นกรณ์ของอักขระอะไรบ้าง ฯ และอักขระเหล่านั้น เกิดในฐานไหน ฯ เรียกว่าอะไร ฯ

๒. อาเทสสระสนธิ ในที่เช่นไร จึงแปลงสระเบื้องหน้าได้ ฯ จงตอบพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ ฯ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ เป็นสนธิอะไร ฯ ตัดและต่ออย่างไร ฯ

๓. จงตอบคำถามต่อไปนี้

ก. คุณนามเช่นไร จัดเป็นอติวิเสส ฯ

ข. ภควโต มีวิธีทำตัวอย่างไร ฯ

ค. ปูรณสังขยา มีวิธีใช้อย่างไร ฯ

ฆ. ต ศัพท์ เป็นสัพพนามชนิดไหน ฯ

ง. ทานิ ปัจจัย ในอัพยยศัพท์ เป็นเครื่องหมายอะไร ฯ

๔. สกัมมธาตุ กับ อกัมมธาตุ ใช้ในวาจกอะไรได้บ้าง ฯ ภิทฺ ธาตุ และ มุจฺ ธาตุ เป็นสกัมมธาตุ หรือ เป็นอกัมมธาตุ จงอธิบาย ฯ

๕. กัตตุสาธนะ ท่านบัญญัติให้แปลว่าอย่างไร ฯ จงตอบพร้อมทั้งยกตัวอย่างรูปวิเคราะห์ประกอบ ฯ ทุทฺทโม (อตฺตา), มรณํ ลงปัจจัยอะไร ฯ เป็นรูปและสาธนะอะไร จงตั้งวิเคราะห์มาดู ฯ

๖. อะไรชื่อว่าทิคุสมาส ฯ ทิคุสมาส กับ วิเสสนบุพพบท กัมมธารยสมาส ต่างกันอย่างไร ฯ อนุโตเคหปฺปเวสนํ เป็นสมาสอะไรบ้าง จงตั้งวิเคราะห์มาตามลำดับ ฯ

๗. ตา ปัจจัย มีในตัทธิตไหนบ้าง ฯ และใช้ต่างกันอย่างไร ฯ ทุกฺขี (ชโน), ปาสาทิกํ (รูปํ), ทฺวาทสโม (วคฺโค) ลงปัจจัยอะไร ฯ ในตัทธิตไหน ฯ จงตั้งวิเคราะห์มาดู ฯ

ให้เวลา ๓ ชั่วโมง.

เฉลย ประโยค ป.ธ. ๓
ปัญหา บาลีไวยากรณ์

๑. ชิวฺหามชฺฌํ - ท่ามกลางลิ้น เป็นกรณ์ของอักขระ ๘ ตัว คือ อิ อี, จ ฉ ช ฌ ญ, ย, ฯ และอักขระเหล่านั้นเกิดที่เพดาน ฯ เรียกว่า ตาลุชา ฯ

๒. อาเทสสระสนธิ แปลงสระเบื้องหน้าได้ในที่เช่นนี้ คือ ถ้า อิ เอ หรือ โอ อยู่หน้า มีสระอยู่เบื้องหลัง แปลง อิ ตัวหน้าเป็น ย ถ้าพยัญชนะซ้อนกัน ๓ ตัว ลบพยัญชนะที่มีรูปเสมอกันเสียตัวหนึ่ง อุ. ว่า ปฏิสณฺฐารวุตฺติ-อสฺส เป็น ปฏิสณฺฐารวุตฺยสฺส, อคฺคิ - อาคารํ เป็น อคฺยาคารํ, เอา เอ เป็น ย อุ. ว่า เต - อสฺส เป็น ตฺยสฺส, เม - อยํ เป็น มฺยายํ, เต - อหํ เป็น ตฺยาหํ, เอา โอ เป็น ว อุ. ว่า อถโข - อสฺส เป็น อถขฺวสฺส, เอา อุ เป็น ว อุ. ว่า พหุ - อาพาโธ เป็น พหฺวาพาโธ, จกฺขุ - อาปาถํ เป็น จกฺขฺวาปาถํ ฯ

เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ เป็นอาเทสนิคคหิตสนธิ ตัดเป็น เอตํ - มงฺคลํ - อุตฺตมํ

ระหว่าง **เอตํ - มงฺคลํ** ถ้าพยัญชนะวรรคอยู่ข้างหลัง มีนิคคหิตอยู่ข้างหน้า ให้แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรคได้ คือ แปลงนิคคหิตที่ **เอตํ** เป็น **ม** ต่อเป็น **เอตมฺมงฺคลํ**

ระหว่าง **เอตมฺมงฺคลํ - อุตฺตมํ** นิคคหิตอยู่หน้า ถ้าสระอยู่เบื้องปลาย แปลงนิคหิตเป็น **ม** และ **ท** ในที่นี้แปลงนิคคหิตที่ **เอตมฺมงฺคลํ** เป็น **ม** ต่อเป็น **เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** ฯ

๓. ได้ตอบคำถามต่อไปนี้ คือ

ก. คุณนามที่แสดงความดีหรือชั่วมากที่สุดหรือน้อยที่สุด เหมือนคำว่า ปณฺฑิตตโม เป็นบัณฑิตที่สุด ปาปตโม เป็นบาปที่สุด จัดเป็น อติวิเสส ฯ

ข. **ภควโต** ทำตัวอย่างนี้ คือ ศัพท์เดิมเป็น **ภควนฺตุ** เอา **นฺตุ** แห่ง **วนฺตุ** ปัจจัย กับ **ส** จตุตถีและฉัฏฐีวิภัติเป็น **โต** สำเร็จรูปเป็น **ภควโต** ฯ

ค. ปูรณสังขยา มีวิธีใช้ดังนี้ คือ สำหรับนับนามนามที่เต็มในที่นั้น ๆ คือ นับเป็นชั้น ๆ เป็นต้นว่า ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า

เหมือนคำพูดในภาษาของเราว่า บุตรชายที่ ๑ ของผู้มีชื่อไปเรียนหนังสืออยู่ในสำนักครูที่ ๒ พอถึงปีที่ ๓ ก็สอบไล่ได้ประโยคที่ ๔ ยังไม่ถึงชั้นที่ ๕ เป็นต้น ฯ

ฆ. ต ศัพท์ เป็นปุริสสัพพนาม ประถมบุรุษ และเป็นนิยมวิเสสนสัพพนาม ฯ

ง. **ทานิ** ปัจจัยในอัพยยศัพท์ เป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติลงในกาล ฯ

๔. สกัมมธาตุ ใช้ได้ใน ๔ วาจก คือ กัตตุวาจก กัมมวาจก เหตุกัตตุวาจก และเหตุกัมมวาจก อกัมมธาตุ ใช้ได้ใน ๓ วาจก คือ กัตตุวาจก ภาววาจก และเหตุกัตตุวาจก ฯ

ภิทฺ ธาตุ และ มุจฺ ธาตุ เป็นได้ทั้งสกัมมธาตุ ทั้งอกัมมธาตุ ภิทฺ ธาตุ ถ้าลงในหมวด รุธฺ ธาตุ เป็นสกัมมธาตุ เรียกหากรรม แปลว่า ต่อย หรือทำลาย อุ. สูโท ภาชนํ **ภินฺทติ** ถ้าลงในหมวด ทิวฺ ธาตุ เป็นอกัมมธาตุ ไม่เรียกหากรรม แปลว่าแตก อุ. ภาชนํ **ภิชฺชติ**

มุจฺ ธาตุ ถ้าลงในหมวด รุธฺ ธาตุ เป็นสกัมมธาตุ เรียกหากรรม แปลว่า ปล่อย หรือวาง อุ. โคปาโล โคณํ **มุญฺจติ** ถ้าลงในหมวด ทิวฺ ธาตุ เป็นอกัมมธาตุ ไม่เรียกหากรรม แปลว่า หลุด หรือพ้น อุ. โคโณ **มุจฺจติ** ฯ

๕. กัตตุสาธนะ ท่านบัญญัติให้แปลว่า "ผู้" อุ. กุมฺภํ กโรตีติ **กุมฺภกาโร** ผู้ทำซึ่งหม้อ, เทตีติ **ทายโก** ผู้ให้, ถ้าลงในอรรถคือตัสสีละ แปลว่า "ผู้- โดยปกติ" อุ. ธมฺมํ วทติ สีเลนาติ **ธมฺมวาที** ผู้กล่าวซึ่งธรรมโดยปกติ ปาปํ กโรติ สีเลนาติ **ปาปการี** ผู้ทำซึ่งบาปโดยปกติ, ถ้าเป็นสมาสรูป-ตัสสีลสาธนะ แปลว่า "ผู้มีอัน - เป็นปกติ" อุ. ธมฺมํ จริตุํ สีลมสฺสาติ **ธมฺมจารี** ผู้มีอันประพฤติ ซึ่งธรรมเป็นปกติ ปาปํ กาตุํ สีลมสฺสาติ **ปาปการี** ผู้มีอันทำซึ่งบาปเป็นปกติ ฯ

ทุทฺทโม (อตฺตา) ลง ข ปัจจัย เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ ตั้งวิเคราะห์ว่า ทุกฺเขน ทมิยเตติ ทุทฺทโม (อตฺตา)

มรณํ ลง ยุ ปัจจัย เป็นภาวรูป ภาวสาธนะ ตั้งวิเคราะห์ว่า มรณํ มรณํ หรือ มรยเต มรณํ ฯ

๖. กัมมธารยสมาสมีสังขยาอยู่ข้างหน้าชื่อว่า ทิคุสมาส ฯ ต่างกันอย่างนี้ คือ ทิคุสมาส เป็นสมาสที่มีสังขยาอยู่ข้างหน้า บทประธานอยู่ข้างหลัง อุ. ตโย โลกา=ติโลกํ ปญฺจ อินฺทฺริยานิ= ปญฺจินฺทฺริยํ เป็นต้น ส่วนวิเสสนบุพพบท กัมมารยสมาส เป็นสมาสที่มีบทวิเสสนะอยู่ต้น บทประธานอยู่ข้างหลัง อุ. มหนฺโต ปุริโส=มหาปุริโส นีลํ อุปฺปลํ=นีลุปฺปลํ เป็นต้น ฯ

อนฺโตเคหปฺปเวสนํ เป็นฉัฏฐีตัปปุริสสมาส มีนิปาตปุพพกะ อัพยยีภาวสมาส เป็นภายใน ตั้งวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้

นิปาต. อัพยยี. วิ. เคหสฺส อนฺโต อนฺโตเคหํ ฯ

ฉ.ตัป. วิ. อนฺโตเคหสฺส ปเวสนํ อนฺโตเคหปฺปเวสนํ ฯ

๗. ตา ปัจจัย มีใน ๒ ตัทธิต คือ สมุหตัทธิต และภาวตัทธิต ฯ และใช้ต่างกันอย่างนี้ คือ ในสมุหตัทธิต ใช้แทน สมุห ศัพท์ แปลว่า ประชุม อุ. สหายานํ สมุโห สหายตา ประชุมแห่งสหาย ท. ชื่อ สหายตา ประชุมแห่งสหาย ส่วนในภาวตัทธิต ใช้แทน ภาว ศัพท์ แปลว่า ความเป็น อุ. สหายสฺส ภาโว สหายตา ความเป็นแห่งสหาย ชื่อ สหายตา ความเป็นแห่งสหาย ฯ

ทุกฺขี (ชโน) ลง อี ปัจจัย ในตทัสสัตถิตัทธิต ตั้งวิเคราะห์ว่า ทุกฺขํ อสฺส อตฺถีติ ทุกฺขี (ชโน)

ปาสาทิกํ (รูปํ) ลง ณิก ปัจจัย ในตรตยาทิตัทธิต ตั้งวิเคราะห์ว่า ปสาทํ อาหรตีติ ปาสาทิกํ (รูปํ)

ทฺวาทสโม (วคฺโค) ลง ม ปัจจัย ในปูรณตัทธิต ตั้งวิเคราะห์ว่า ทฺวาทสนฺนํ ปูรโณ ทฺวาทสโม (วคฺโค) ฯ

พระเทพปริยัติมุนี เขมจารี วัดทองนพคุณ เฉลย

สนามหลวงแผนกบาลี ตรวจแก้.